

Iš Barzdžių ir Barzdžių Mėsėdžių kaimų žemės dalies buvo sukurtas Edvardavo palivarkas, aplinkinių žmonių vadintas *Atvardavu*.

Šalyno dvarą valdė Gerhardas Šveželis. Jis, kaip ir plateliškis jo pusbrolis, buvo Prancūzijos pilietis. Valdė neilgai. Pats čia negyveno, atvažiuodavo tik vasaromis. Kol valstiečiai mokėjo išperkamuosius žemės mokesčius, dar šiaip taip sukosi. Vėliau dvarą pardavė. Paskui tas dvaras ėjo iš rankų į rankas.

Dalis Šalyno dvaro žemės buvo išpardavinėta aplinkiniams gyventojams, kurių dauguma pasistatė sodybas. Tokiu būdu Šalyno dvaras virto Šalyno kaimu. Taip jis ir dabar vadinamas. Ir, kaip matėme, yra dirbtinai įsiterpęs tarp Klausgalvų bei Nasrėnų kaimų ir Klausgalvų Mėsėdžių, gerokai iškraipydamas jų ribas. Natūralu būtų Šalyno kaimą panaikinti ir atstatyti senąsias gyvenviečių ribas.

Bendraautoris Juozas Mickevičius

Švyturys [Kretingos r. laikr.]. 1972 10 26

Rankraštis yra LMA bibliotekos rankraščių skyriuje, A. Jucio fonde f. 285, b. 1304, l. 1–4

APIE ŽEMAIČIŲ KUNIGAİKŠTYSTĖS LAIKAIS PLUNGĖS APYLINKĖSE BUVUSIUS VALSČIUS

Po Žalgirio mūšio, nusikračius kryžiuočių, Žemaitija administraciniu atžvilgiu sudarė atskirą Žemaičių kunigaikštystę. Jos rytinė riba siekė Nevėžio upę, kuri netoli Kauno, ties Raudondvariu, įteka Nemunan. Po Horodlės susitarimo 1413 m. Vilniaus, Trakų ir Naugarduko kunigaikštystės virto vaivadijomis, tačiau žemaičiai spyrėsi prieš tokį pakeitimą, ir Žemaičių kunigaikštystė išliko iki pat paskutinio Lenkijos-Lietuvos padalijimo. Minėtosios trys vaivadijos buvo vadinamos Lietuva, o Žemaičių kunigaikštystė – Žemaitija.

Žemaičių kunigaikštystė buvo administruojama seniūnų. 1411–1794 m. laikotarpiu jų buvo bent 33. Tarp jų Kęsgailos pavarde – 4, Kiškos pavarde – 3, Radvilos pavarde – 2 ir t.t. Iki 1440 m. seniūnai buvo skiriami, o vėliau Žemaitijos bajorams suteikta teisė patiems rinktis seniūnus.

Kunigaikštystė buvo suskirstyta valsčiais. 1528 m. sudarytame Žemaitijos diduomenės sąraše suminėti 25 valsčiai. Sąraše surašyti bajorai ir skaičius arklių, kuriuos jie

privalėjo duoti kariniams žygiams. Nuo 8 valakų (1 valakas – 21,38 hektaro) buvo duodamas vienas arklis. Ten suminėtų trijų valsčių centrai yra dabartiniame Plungės rajone: Gondingos, Medingėnų ir Rietavo. Į tą sąrašą nėra įtraukti valsčiai, kurių žemės priklausė tiesiogiai valdovams. Žemaitijos seniūnas Goštautas (Gaštoldas: kaip iš *Vytauto* buvo padarytas *Vytoldas*, taip iš *Goštauto* – *Gaštoldas*), kuris kartu buvo ir Trakų vaivada, turėjo duoti 371 arklį. Žemės plotų vieta nenurodoma. Taigi į sąrašą nepateko Platelių valsčius, kurio centras – dabartiniame Plungės rajone. Kad Plateliuose buvo valsčiaus centras, matyti iš 1585 m. Platelių valdos inventoriaus dokumentų.

1528 m., kai buvo sudarytas minėtas diduomenės sąrašas, lietuvių ir žemaičių pavardės dar nebuvo nusistovėjusios. Rašomas krikščioniškas vardas, o po jo pavardė, daugiausia su galūne *-ovič*, rodančia, kieno sūnus yra minimas asmuo (dokumentas rašytas rusiškai). Pavyzdžiui: Adomas Rimdeikovičius, Jokūbas Juškovičius, Silvestras Michalovičius, Mikolajus Bortkovičius, Jokūbas Voišvilovičius, Simonas Voitkovičius ir t.t. Tačiau kai kur išlikusios ir žemaitiškos galūnės, rodančios tą patį, pavyzdžiui: Jonas Vaitaitis, Stanislovas Mostaitis, Andriejus Jambutaitis, Andriejus Budraitis ir t.t. Kai kada vietoje krikščioniškų vardų yra išlikę tautiniai vardai, dabar jau virtę pavardėmis, pavyzdžiui: Vambutas Vėlaitis, Mažeikaitis Voitkovičius, Stanys Mostaitis, Barstikas Samgaitis. Visos čia suminėtos pavardės – iš tų trijų valsčių, kurių centrai dabar priklauso Plungės rajonui.

Kaip žinome, Gondinga virto kaimu, o Plungė – miestu. Gondingai sunykti, o Plungei išaugti padėjo Plungės bažnyčia, pastatyta 1617 metais. Katalikai, matyt, bekovodami su kalvinistais, kurie čia jau 1611 m. buvę susirentę savo bažnyčią, stengėsi pastatyti katalikišką bažnyčią. Veikia po to, būtent 1658 m., Plungėn buvo perkeltas valsčiaus centras. Tada ir buvo Gondingai, kaip miestui, parašytas nuosprendis.

Gondingoje nuo senų senovės, bent jau nuo XII a. – tai tikrai, buvo pilis. Ta pilis, apipinta pasakomis, padavimais, o iš miesto beliko tik nedidelis kaimas. Medingėnų likimas šiek tiek gerėlesnis negu Gondingos. Nors jie į miestą ir neišaugo, tačiau didelio kaimo ar bažnytkaimio lygį pasiekė.

Iš visų keturių senovinių valsčių centrų Plungės rajone miestais tapo Rietavas ir iš dalies Plateliai. Jų likimą nulėmė dideli dvarai, apie kuriuos ir įsikūrė miesteliai. Apie Platelius šiek tiek rašyta „Kibirkštyje“ [342]. Dabar keletas žodžių apie Rietavą.

Kaip ir visas Platelių valsčius, beveik visas Rietavo valsčius minėto sąrašo sudarymo metu priklausė valdovams, nes jame suminėti tik penki bajorai, privalantys duoti po vieną arklį. Yra žinių, kad 1529 m. Rietave kalvinistai jau buvo surentę bažnyčią. Kada buvo pastatyta katalikiška bažnyčia, tikrų žinių trūksta. Zigmanto

Vazos 1596 m. privilegijoje pažymėta, kad bažnyčiai atiduodamas Labardžių kaimas. Šioje privilegijoje rašoma, kad bažnyčiai gražinamos jos seniau turėtos žemės. M. Valančius savo „Žemaičių vyskupystėje“ pateikia 1606 m. datą. Ji gali būti nevisiškai teisinga. Taip mano I. Bušinskis, 1874 m. išleistame savo veikale detaliai aprašęs Raseinių apskritį, kuriai tuomet priklausė ir Rietavo valsčius.

1661 m. Rietavas atiduodamas Vilniaus vaivada P. Sapiegai. Jo sūnus Benediktas 1674 m. už kažkokius nuopelnus šešeriems metams atleidžiamas nuo bet kokių prievolių. XVIII a. pabaigoje Rietavas pereina į Pranciškaus Ksavero Oginskio rankas, o 1812 m. jį gauna kitas Oginskių giminės atstovas. Vienas jų – Irenijus (miręs 1863 m.) buvo gana pažangus. 1859 m. įsteigė žemės ūkio mokyklą. Buvo nutiesęs plentą iki Endriejavo, norėjo sujungti Rietavą su Klaipėda plentu ir telegrafo linija. Ankstyva mirtis sukliudė įgyvendinti užmojus. Jo sūnaus Bogdano interesai buvo kiek kitokie, nors, kol jaunas, padarė gerų dalykų. 1874 m. įsteigė muzikos mokyklą (jo brolis Mykolas panašią mokyklą 1873 m. įsteigė Plungėje), 1883 m. suorganizavo simfoninį orkestrą, buvo pastatydinęs elektrinę. Tačiau senatvėje virto dideliu despotu ir jo autoritetas visiškai nusmuko. Mirė 1909 metais. Po Pirmojo pasaulinio karo pasirodavo jo duktė Oginskaitė, teko matyti ją Plungėje, tačiau Rietave nebegyveno. Dvaras buvo vokiečių nusiaubtas.

Kibirkštis [Plungės r. laikr.]. 1973 02 13

Rankraštis yra LMA bibliotekos rankraščių skyriuje. A. Jucio fonde f. 285, b. 1288, l. 5–8

KAIMAS TARP MIŠKŲ

Šiek tiek žinių apie Klausgalvų Medsėdžius ir jų kultūrinį gyvenimą

Klausgalvų Medsėdžiai yra įsikūrę Klausgalvų sodos (kaimo) miško masyve. Iš 1585 m. Platelių valdos, kuriai priklausė Klausgalvų kaimas, inventoriaus matyti, kad to miško plotas buvo 20 valakų su viršum. Čia Platelių valdos feodalai apgyvendindavo neklaužadas baudžiauninkus ir bežemius valstiečius. Tuo būdu per keletą šimtmečių susikūrė gyvenvietė, didesnė už patį Klausgalvų kaimą, nuo kurio jie buvo atskirti sunkiai perbrendamomis balomis, durpynais.